

УДК 33; 631.171; 338.31; 330.341.1

Кириченко Н. В.

Херсонський державний аграрний університет

**ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ
У ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті досліджено сутність інновацій як економічної категорії. Проаналізовано класифікацію інновацій та розкрито особливості класифікації інновацій в діяльності аграрних підприємств. Уточнено поняття «інновація» враховуючи специфіку галузі сільського господарства.

Ключові слова: інновація, аграрні підприємства, сільськогосподарське виробництво, інноваційний розвиток, агроінновація, агроформування, продукт інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. Сучасний стан сільськогосподарського виробництва і діяльність аграрних підприємств в цілому, потребують нових ефективних інструментів: розвитку, управління виробничими та економічними процесами, посилення конкурентоспроможності, зменшення економічних і ресурсних витрат, а також збереження природних ресурсів і зниження негативного впливу на довкілля. Як свідчить світовий досвід, найефективніше такими інструментами можуть виступати інновації. На даний час термін «інновація» зустрічається майже у всіх сферах діяльності людини. Не зважаючи на те, що інновації існують з моменту виникнення людства і є результатом його розумової та практичної діяльності, вивчати їх як окрему економічну категорію, почали лише в минулому столітті. Активне обговорення, попри досить не тривалий час, призвело до виникнення низки визначень даного елементу економіки та різного розуміння феномену інновацій, серед всіх категорій суспільства. Загальноприйнятого визначення терміну «інновація» на даний час не існує, що загострює проблему розуміння сутності інновацій в діяльності аграрних підприємств та економіці країни в цілому, це й зумовлює актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інновацій, інноваційного розвитку підприємств є предметом дослідження багатьох науковців, які розглядають різні аспекти інновацій залежно від підходів у трактуванні їх суті та розвитку підприємств на основі нововведень. Зокрема, П. Друкер, І.М. Мірошник, Ю.П. Морозов досліджують інновації як продукт, нововведення, удосконалення, А.К. Большаков, В.М. Ковальчук – як процес, З. Адаманова, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Санто, В. Семиноженко, М. Портер – як засіб розвитку, конкурентну перевагу, визначальний елемент розвитку підприємств та національної економіки. У працях цих і багатьох інших вчених розглядаються механізми залучення та ефективного використання інновацій, а також управління інноваційними ризиками на рівні управління й менеджменту. У вітчизняній літературі інновації розглядають в своїх роботах О. І. Дацій, П. С. Харів, Д. В. Соколов, А. Б. Титов, М. М. Шабанова, І. Р. Бузько, Ю. Бажал, М. Й. Малік, О. С. Новікова, О. Фіговський та ін. Разом з тим, незважаючи на значну кількість літературних джерел та велику кількість теоретичних поглядів практика застосування інновацій в діяльності сільськогосподарських підприємств залишається досить дискусійним питанням. Систематизація і критичне осмислення інновацій з позиції підприємств АПК зумовили актуальність даного дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз генезису наукових поглядів щодо сутнос-

ті інновацій в діяльності аграрних підприємств, а також обґрунтувати та розкрити особливості класифікації інновацій, уточнити поняття «інновація» враховуючи специфіку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Розвиток впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств відіграє таку ж значущу роль як і в інших сферах діяльності людини. Але необхідно відзначити, що при введенні інновацій у сільськогосподарську діяльність слід враховувати фактори впливу на виробничий процес, тобто мінімальні фактори такі як: агрокліматичні умови, вологозабезпеченість, природні фактори, кваліфікованість персоналу, слабе управління виробничим та інноваційним процесом тощо. Не врахування всіх факторів може привести до негативних наслідків або не мати ефекту.

В науковій літературі вченими розкрито особливості дії законів природного, технологічного, фінансово-економічного, податкового характеру та вплив аграрного ринку на ефективність сільськогосподарського виробництва. В працях М. Й. Маліка [4], О. С. Новікової [5], О. Фіговського [7] розглядаються питання доцільності ведення інноваційних пошуків та впровадження їх результатів у виробничі процеси аграрних підприємств.

Вагомий внесок у забезпечення функціонування аграрної науки, наукового супроводження розвитку агропромислового виробництва, належить працям Ситника В. П. Він обґрунтував і практично реалізував цілий ряд нових підходів до форм інтеграції сільськогосподарської науки з виробництвом. На його думку інноваційний розвиток зумовлюється багатьма факторами, зокрема це «високий інтелектуальний потенціал суспільства, рівень фінансування наукових досліджень і розробок, сформована система менеджменту в галузі трансферу результатів науково-дослідних праць агроформуванням, створення повноцінного ринку науково-технічної продукції та його відповідної інфраструктури» [8, с. 4].

Чабан В.Г. [9; 10] дає розподіл інноваціям як інновації-продукти й інновації-процеси. Він стверджує що вони тісно пов'язані і можуть переходити один в одного, але різняться за такими критеріями: наприклад, розроблені підприємством посівний комплекс та культиватор для системи нульового обробітку ґрунту, які застосовуються для виробництва товарної продукції всередині підприємства і не виходять за його межі, є інноваціями-процесами. Якщо дана сільськогосподарська техніка продається, то вона стає інноваціями-продуктами.

Відповідно до проведених досліджень, під терміном «інновація» деякі автори пропонують розуміти певні матеріальні об'єкти або процеси, що

одержують нові, до цього невідомі характеристики та властивості, при цьому ці об'єкти чи процеси за своїми функціональними характеристиками випереджають своїх попередників.

В літературі стосовно інновацій в АПК зустрічається тлумачення, з яким ми погоджуємося як з таким, яке досить чітко розкриває сутність інновацій у діяльності саме аграрних підприємств, за ним інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин та птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив та засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики і лікування тварин і птиці, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва [11].

В науковій літературі, деякі науковці визначають інновації реалізовані в аграрній сфері, як агроінновація. До визначення цього поняття дослідники пропонують різні підходи, так наприклад, О. Кот під агроінновацією розуміє системні впровадження в аграрну сферу результатів науково-дослідної роботи, що приводять до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв'язків між біосферою та техносферою, а також поліпшують стан навколишнього середовища [3, с. 32].

На думку О. Попової, агроінновація – це інновація, яка зачіпає безпосередньо (або опосередковано, в межах технологічного ланцюга) процеси, учасниками яких є людина, машина (обладнання, інструмент тощо) та компонент навколишнього середовища (тварина, рослина тощо), існування яких у природному середовищі (без участі людини) неможливе або можливе зі втратою базових функціональних характеристик [2], Ю. Бухвостов визначає агроінновацію як результат праці, отриманий завдяки застосуванню нових наукових знань, що перетворюють процес функціонування та розвитку виробничо-господарської системи АПК в напрямі підвищення її ефективності, стійкості та системної якості відносин [6, с. 7].

У ґрунтовній праці з історії сільського господарства з 1800 до 2000 рр. Ф. Джованні акцентує увагу ще на таких особливостях агроінновацій: 1) неможливість у певних випадках повного при-

власнення; 2) комплементарний характер аграрних інновацій. Дві інновації визначаються як комплементарні, якщо їх спільне використання знижує середні витрати на одиницю або зменшує ризик. Наприклад, у ХІХ ст. впровадження в Росії залізного плугу гальмувалось тим, що необхідні були сильні тварини, а переважна більшість порід російських коней на той час були непристосовані до важких польових робіт; 3) взаємозв'язок між інноваціями та локальними умовами впровадження; 4) ризикованість – визначає їх як найризикованіші порівняно з іншими галузями економіки [1, с. 103]. Специфіку інновацій в аграрному секторі зумовлено, особливостями самого сільського господарства, де основним фактором виробництва виступає земля, в процесі виробництва існує чітка взаємодія з живими організмами (рослинами, тваринами, мікроорганізмами), виробництво має сезонний характер та високий рівень ризику. З упровадженням новацій у галузь види продукції, як правило, не змінюються, тільки набувають покращених властивостей (наприклад, вища врожайність). Інноваційну діяльність у сільському господарстві запропоновано розглядати на чотирьох етапах: розробка новацій, їх апробація та перевірка, відтворення новацій, а також упровадження їх у виробництво.

На підставі опрацювання та систематизації представлених в економічній літературі думок учених, щодо сутності інновацій у діяльності аграрних підприємств можемо сформулювати власне визначення даного поняття. Таким чином інновацій в АПК згідно з нашими міркуваннями – це нові технічні засоби, технологічні методи та методики вирощування, зберігання або переробки продукції рослинництва і тваринництва, новітні технології обробітку ґрунту, вдосконалені або нові результати селекційно-генетичної, біотехнологічної і біоінженерійної діяльності, енергозберігаючі технології, нові підходи до управління, організації виробництва і праці, які надають можливість досягти збільшення врожайності, продуктивності, економічності та виробництва екологічної продукції, що забезпечує підприємства прибутковістю, стабільністю і конкурентоспроможністю.

По предмету та сфері застосування в АПК можна виділити такі типи інновацій: селекційно-генетичні; техніко-технологічні і виробничі; хімічні; економічні; соціально-екологічні; менеджментові та маркетингові (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація інновацій за предметом та сферою застосування у сільському господарстві

Вид інновацій	Ознака класифікації
Селекційно-генетичні, біологічні	- нові сорти і гібриди сільськогосподарських рослин; - нові породи, типи тварин і птиці; - створення рослин і тварин, стійких до хвороб і шкідників, несприятливим факторам навколишнього середовища; - використання нових методів біотехнології та біоінженерії – ці методи дозволяють створювати біологічні стимулятори росту рослин і тварин, виготовляти препарати для боротьби з їх шкідниками та хворобами. Забезпечують управління біологічними процесами росту і розвитку живих організмів.
Техніко-технологічні	- використання нових видів техніки і обладнання; - нові технології обробки сільськогосподарських культур; - нові технології в тваринництві; - науково – обумовлені системи землеробства і тваринництва; - нові енергетично-ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання сільськогосподарської продукції; - екологізація землеробства; - комп'ютеризація виробництва, яка дозволяє отримувати запрограмовані врожаї с/г культур і продуктивність тварин на основі індивідуального підходу к кожному полю, рослині, тварині. За допомогою комп'ютера можна оптимізувати різні виробничі процеси, складати оптимальні плани розвитку виробництва з врахуванням поставленої мети.
Хімічні	- нові добрива і їх системи; - нові засоби захисту рослин і тварин; - нові біодобавки, біостимулятори, вітамінізовані кормові домішки премікси.

Продовження таблиці 1.2

Організаційно-управлінські та економічні	- забезпечення ресурсами АПК та нові форми технічного обслуговування; - формування інтегральних структур та розвиток кооперацій в АПК; - створення інноваційної консультаційних систем у сфері науково – технічної інноваційної діяльності; - перетворення форм власності, наприклад, у ТОВ, товариство працівників або акціонерне товариство; - реструктуризаційна діяльність, яка передбачає зміни структури, наприклад, поєднання відділів, створення нових відділів (створення відділу маркетингу); - впровадження систем забезпечення якості або управління якістю, заснованих на нормах ISO; - нові форми організації, планування і управління; - нові форми і механізми інноваційного розвитку підприємства
Соціально-екологічні	- поліпшення якості довкілля; - поліпшення умов праці, вирішення проблем освіти, охорони здоров'я; - формування системи кадрів науково – технічного забезпечення АПК; - забезпечення сприятливих умов для життя, праці і відпочинку населення.
Менеджментові	- нові форми організації і мотивації праці; - нові методи ефективного управління персоналом
Маркетингові	- вихід на нові сегменти ринку; - удосконалення якості продукції та розширення асортименту; - нові канали розподілу продукції - зміни організації системи продажу, створення нової системи дистрибуції.
Юридичні	- нові нормативно-правові документи, що визначають та регулюють усі види діяльності аграрних підприємств, організацій та фізичних осіб, створюючи відповідні умови для розвитку.

Слід зазначити, що перший тип інновацій може застосовуватися лише у сільському господарстві.

Висновки і пропозиції. Отже, здійснивши аналіз генезису наукових поглядів на сутність інновацій в діяльності аграрних підприємств можна констатувати, що не зважаючи на велику кількість розбіжностей в поглядах та визначеннях науковців з даного питання, вони погоджуються в одному – новітні технології на даний час, є основним джерелом розвитку аграрних підприємств, а також найбільш дієвим інструментом ведення продуктивного, конкурентоспроможного і ефективного виробництва. Проаналізувавши праці присвячені темі дослідження, вважаємо, що інновації в АПК – це нові технічні засоби, технологічні методи та методики ви-

рощування, зберігання або переробки продукції рослинництва і тваринництва, новітні технології обробітку ґрунту, вдосконалені або нові результати селекційно-генетичної, біотехнологічної і біоінженерної діяльності, енергозберігаючі технології, нові підходи до управління, організації виробництва і праці, які надають можливість досягти збільшення врожайності, продуктивності, економічності та виробництва екологічної продукції, що забезпечує підприємства прибутковістю, стабільністю і конкурентоспроможністю. А узагальнена і науково обґрунтована класифікація інновацій, дає можливість бачити перспективні напрями інноваційної діяльності аграрних підприємств та ефективно планувати і управляти впровадженням інновацій.

Список літератури:

1. Feeding the world – an economic history 1800–2000 by Giovanni Federico, 2005. – 338 p.
2. Бухвостов Ю. В. Детерминирующее воздействие инвестиций на формирование экономики инновационного типа (на примере аграрного сектора) : автореф. дис. ... на соискание ученой степени канд. экон. наук / Ю. В. Бухвостов. – Москва, 2009. – 26 с.
3. Кот О. В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О. В. Кот // Проблеми науки. – 2008. – № 9. – С. 30-37.
4. Малік М. Й. Основи аграрного підприємництва / Малік М. Й., Зіновчук В. В., Лупенко Ю. О. та інші. – К. : Інст-т аграрної економіки, 2001. – 582 с.
5. Новікова О. С. Механізми впровадження інновацій у сільському господарстві на засадах сталого розвитку / О. С. Новікова // Науковий вісник національного лісотехнічного ун-ту. – 2006. – Вип. 15.6. – С. 458-462.
6. Попова О. В. Вопросы методологии управления инновационными процессами в АПК [Электронный ресурс] // Управление общественными и экономическими системами. – 2007. – № 1. – Режим доступа : http://bali.ostu.ru/umc/zj2007_1.php.
7. Ройман С., Фиговский О. Система приёма, формализации и продвижения новаций / С. Ройтман, О. Фиговский // Экология и жизнь. – 2007. – № 10(71). – С. 26-31.
8. Ситник В. П. Про завдання наукових установ Академії щодо активізації трансферу інновацій у агропромислове виробництво // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 4-8.
9. Чабан В. Г. Інноваційний аспект великих аграрних підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2012_18_1/Chaban.pdf.
10. Чабан В. Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В. Г. Чабан // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 68-72.
11. Шайтан Б.И. Инновации в АПК и роль службы сельскохозяйственного консультирования // Материалы международной научно-практической конференции «Инновационная деятельность в АПК: опыт и проблемы» (13-14 января 2005 г.). – М., 2005. – С. 206-213.

Кириченко Н. В.

Херсонський державний аграрний університет

ГЕНЕЗИС НАУЧНЫХ ВЗГЛЯДОВ НА СУЩНОСТЬ ИННОВАЦИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

В статье исследовано сущность инноваций как экономической категории. Проанализирована классификация инноваций и раскрыты особенности классификации инноваций в деятельности аграрных предприятий. Уточнено понятие «инновация», учитывая специфику отрасли сельского хозяйства.

Ключевые слова: инновация, аграрные предприятия, сельскохозяйственное производство, инновационное развитие, агроинновация, агроформирование, продукт интеллектуальной собственности.

Kirichenko N. V.

Kherson State Agrarian University

GENESIS OF SCIENTIFIC LOOKS TO ESSENCE OF INNOVATIONS IN ACTIVITY OF AGRARIAN ENTERPRISES

Summary

In the article investigational essence of innovations, as an economic category. Classification of innovations is analyzed and the features of classification of innovations are exposed in activity of agrarian enterprises. A concept «innovation» is specified, taking into account the specific of industry of agriculture.

Key words: innovation, agrarian enterprises, agricultural production, innovative development, agricultural innovation, agrarian forming, product of intellectual activity.